

अपिचादृष्टमपिपदार्थमनुमानेन जानंतीत्याह रूपेति स्थूलदृष्ट्या रूपवन्तमपि दृष्टं उदयास्तमने आद्यं ते मृन्मात्रत्वेन अरूपत्वात् बुधाः धिया अरूपं मृन्मात्रमेव समनुपश्यंति यथा द्रुः आदावंते च यन्नास्ति वर्तमानेपि तत्तथेति तथातद्गता उदयास्तमयगतास्तद्दर्शिनः सवितुर्गतिदूरत्वदोषात्प्रत्यक्षेणागृह्यमाणामपि देशांतरप्राप्तिर्लिङ्गेन धिया पश्यंति एवं दृश्यमानस्यासत्त्वेऽदृश्यमानस्य सत्त्वे च दृष्टांतद्वयमुक्तं ॥ ९ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह तथेति यथेदंतथा दूरस्थं रविगतिवत्तुल्यं दृश्यं प्रकरणादात्मानं बुद्धिप्रदीपेन पूर्वोक्तरीत्या समनुपश्यंतीत्यनुषज्यते प्रत्यासन्नं निकटस्थमपि ज्ञेयं प्रपञ्चं निनीषंति नेतुमिच्छंति किंप्रति ज्ञानाभिसंहितं ज्ञानशब्देनाभिसंहितं ज्ञानशब्दाभिधेयं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनंतं ब्रह्म विज्ञानमानंदं ब्रह्मेत्यादिश्रुतिभ्यः तत्त्वति ब्रह्मणि प्रविलापयितुमिच्छंतीत्यर्थः ॥ १० ॥ एतच्चोपायेनैव सिद्ध्यतीति सदृष्टांतमाह नहीति ॥ ११ ॥ उपादानोपादेययोरेभेदात् मृगेण मृग इव ज्ञानेन स्वसजातीयेन ज्ञेयं गृह्यते वशीक्रियते भूम्येव दृक्ष इत्यर्थः ॥ १२ ॥ मूर्तिषु स्थूलदेहेषु मूर्तिस्थं लिङ्गदेहस्थं ज्ञेयमात्मानं ज्ञानेन धीवृत्त्या ॥ १३ ॥ नन्वात्मनो धीवृत्तिविषयत्वे जडत्वापत्तिरित्याशंक्याह नोत्सहंत इति पराबुद्धिश्चरमा धीवृत्तिः परं शुद्धं बोध्यं न पश्यति घटवत् तथा च वृत्तिव्याप्तिरेव ब्रह्मण्यस्ति न तु फलव्याप्तिरित्यर्थः यथोक्तं फलव्याप्तत्वमेवेह शास्त्रकृद्भिर्निराकृतं ब्रह्मण्यज्ञाननाशाय वृत्तिरूपवन्तमरूपत्वादुदयास्तमने बुधाः ॥ धिया समनुपश्यंति तद्गताः सवितुर्गतिं ॥ ९ ॥ तथा बुद्धिप्रदीपेन दूरस्थं सुविपश्चितः ॥ प्रत्यासन्नं निनीषंति ज्ञेयं ज्ञानाभिसंहितं ॥ १० ॥ न हि खल्वनुपायेन कश्चिदर्थो भिसिद्ध्यति ॥ सूत्रजालैर्यथामत्स्यान्वध्नंति जलजीविनः ॥ ११ ॥ मृगैर्मृगाणां ग्रहणं पक्षिणां पक्षिभिर्यथा ॥ गजानां च गजैरेव ज्ञेयं ज्ञानेन गृह्यते ॥ १२ ॥ अहिरेव द्यहेः पादान् पश्यतीति हि नः श्रुतं ॥ तद्वन्मूर्तिषु मूर्तिस्थं ज्ञेयं ज्ञानेन पश्यति ॥ १३ ॥ नोत्सहंते यथा वेत्तुमिंद्रियैरिंद्रियाण्यपि ॥ तथैवेह पराबुद्धिः परं बोध्यं न पश्यति ॥ १४ ॥ यथा चंद्रोद्यमावास्यामलिं गत्वा न्न दृश्यते ॥ न च नाशोऽस्य भवति तथा विद्धि शरीरिणं ॥ १५ ॥ क्षीणकोशोऽद्यमावास्यां चंद्रमानप्रकाशते ॥ तद्वन्मूर्तिविमुक्तोऽसौ शरीरी नोपलभ्यते ॥ १६ ॥ यथा काशांतरं प्राप्य चंद्रमा भ्राजते पुनः ॥ तद्वल्लिं गांतरं प्राप्य शरीरी भ्राजते पुनः ॥ १७ ॥ जन्मवृद्धिः क्षयश्चास्य प्रत्यक्षेणोपलभ्यते ॥ सा तु चांद्रमसी वृत्तिर्न तु तस्य शरीरिणः ॥ १८ ॥ उत्पत्तिवृद्धिवयसा यथा स इति गृह्यते ॥ चंद्रएव त्वमावास्यां तथा भवति मूर्तिमान् ॥ १९ ॥

व्याप्तिरपेक्ष्यत इति ॥ १४ ॥ वृत्तिरूपोपाधिलयेऽपि ब्रह्मास्ति न तु शुन्यशेष इति सदृष्टांतमाह यथेति अमावास्यां सूर्येण सहवासं प्राप्य अलिं गत्वा तद्भाषकोपाधिशून्यत्वात् तथाऽनष्टं शरीरिणं विद्धि ॥ १५ ॥ कोशः स्थूलशरीरं मूर्त्या वृत्त्या विमुक्तः ॥ १६ ॥ एवं सुप्तिसमाध्योरात्मनः सत्त्वमुक्त्वा व्युत्थानलिङ्गेनापि तद्वाह यथेति आकाशांतरं अवकाशभेदं लिं गांतरमित्युक्तेः समाधौ पूर्वलिं गनश उक्तः तथा दृष्टिदृष्टिन्यायेन लिं गांतरोत्पत्तिरित्यर्थः ॥ १७ ॥ जन्मेति चांद्रमसी चंद्रमंडलस्य वृत्तिर्धर्मः एवं शरीरस्यैव जन्मादिर्नात्मन इत्यर्थः ॥ १८ ॥ तत्र परमतेन युक्तिमाह उत्पत्तीति उत्पत्त्यादिकालभेदान् परिमाणादिभेदेन शरीरभेदेऽपि स एवायं देवदत्त इति शरीरिण एव प्रत्यभिज्ञायते एवममावास्यामित्यदर्शनं लक्ष्यते तद्वदवर्शनं गतोऽपि मूर्तिमान् लब्धदेहश्चंद्रोऽप्येक एव बाल्याद्यवस्थांतरप्राप्ताविव देहांतरप्राप्तावपि एक एव देहीत्यर्थः ॥ १९ ॥